

MÂVERDÎ

MİSALLER VE HİKMETLER

el-Emsal ve'l-Hikem

Çeviri:

Amil Salih Güngören

MÂVERDÎ

974 (H 364) yılında Basra'da doğdu. Asıl adı Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed olup ailesinin gül suyu (mâu'l-verd) ticaretiyle uğraşması sebebiyle "Mâverdi" lakabıyla tanınmıştır. Abbasîler devrinin önde gelen Şâfiî fakihî, müfessiri, siyaset düşünürü ve diplomatıdır.

İlk eğitimi Basra'da aldıktan sonra Bağdat'a giderek Ebû Hamid el-İsferâyînî gibi dönemin büyük âlimlerinden ders aldı. Fıkıh, usûl-i fıkıh, tefsir ve ahlak alanlarında yetkinleşti. Bir süre Nişabur'a bağlı Üstüvâ gibi beldelerde kadılık yaptıktan sonra Bağdat'a dönerek aralarında Hatib el-Bağdadî'nin de bulunduğu geniş bir talebe halkasına ders verdi.

Abbasi Halifesi Kâim-Biemrillah tarafından Büveyhî emirleri ve Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'e gönderilen diplomatik heyetlerde görev alarak Abbasi yönetimi ile Büveyhî idaresi arasında kritik bir ara buluculuk rolü üstlendi. Hükümdarlar karşısında ilim izzetini koruyan ve hak bildiği hususları söylemekten çekinmeyen tavrıyla tanındı. Halife tarafından, İslam tarihinde ilk kez kullanılan "Akda'l-kudât (Kadınların Kadısı)" ünvanına layık görüldü. Ömrünün son yıllarını siyasetten çekilerek telif ve tedris faaliyetlerine adan. Mâverdi, 30 Rebiyülevvel 450 (27 Mayıs 1058) tarihinde Bağdat'ta vefat etti.

Fıkıh, tefsir, siyaset, anayasa hukuku ve ahlak gibi birçok alanda eserler vermiştir. Başlıca eserleri arasında Şâfiî fıkının en hacimli kaynaklarından olan *el-Hâvi'l-Kebir*, İslam anayasa hukukunun temel metinleri arasında sayılan *el-Ahkâmü's-Sultaniyye*, ahlak ve edep konusunda asırlardır elden ele dolaşan *Edebu'd-Dünya ve'd-Din*, çok yönlü tefsiri *en-Nüket ve'l-Uyûn* ve elinizdeki *el-Emsal ve'l-Hikem* sayılabilir.

AMİL SALİH GÜNGÖREN

2000 yılında Konya'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Ardından Özel Hukuk Anabilim Dalında, İslam hukuku alanında yüksek lisans eğitimine başladı. Lisans hayatı boyunca muhtelif müesseselerde klasik/modern Arapça ve şer'î ilimler tahsil etti. Yeminli mütercim Güngören'in başta fıkıh, kelâm ve tasavvuf olmak üzere birçok sahada tercüme, transkripsiyon ve edisyon çalışmaları bulunmaktadır. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Hukuk Fakültesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalında araştırma görevlisi olan Güngören, evli ve bir çocuk babası olup Arapça ile İngilizce bilmektedir.

İçindekiler

Çevirmen Önsözü	7
Takdim	11

BİRİNCİ FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	15
Ariflerden Vecizeler	27
Hikmetli Beyitler	35

İKİNCİ FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	45
Ariflerden Vecizeler	57
Hikmetli Beyitler	65

ÜÇÜNCÜ FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	75
Ariflerden Vecizeler	87
Hikmetli Beyitler	99

DÖRDÜNCÜ FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	109
Ariflerden Vecizeler	121
Hikmetli Beyitler	127

BEŞİNCİ FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	137
Ariflerden Vecizeler	149
Hikmetli Beyitler	155

ALTINCI FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	163
Ariflerden Vecizeler	175
Hikmetli Beyitler	185

YEDİNCİ FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	195
Ariflerden Vecizeler	209
Hikmetli Beyitler	219

SEKİZİNCİ FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	229
Ariflerden Vecizeler	239
Hikmetli Beyitler	251

DOKUZUNCU FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	259
Ariflerden Vecizeler	271
Hikmetli Beyitler	283

ONUNCU FASIL

Peygamber Efendimiz'den (sav) Öğütler	291
Ariflerden Vecizeler	301
Hikmetli Beyitler	309
Hâtime: Belîğ Dualar Bedî' Manalar	319
Kaynakça.....	323
Dizin.....	327

Çevirmen Önsözü

Hamd, mevcudatın yegâne sahibi olan Allah Teâlâ'ya mahsustur. Salat u selamın ecmeli; enbiyanın serveri, kibriyanın ekberi, beşeriyetin ekmeli olan Efendimiz Muhammed Mustafa'nın, O'nun pak âli ve ashabının üzerine olsun.

Böylesi mübarek bir zat ile şu fakir arasında, elinizdeki tercüme vesilesiyle bir münasebet tesis eden; kader planında yolumuzu, ardında hikmetle müzeyyen bir hayat bırakmış bu ulu âlim ile kesiştiren Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd u senalar olsun. Rabbimizden niyazımız, çalışmamızı tesirli ve bereketli eylemesi, sadaka-i cariyemiz olarak kabul buyurması, kıyamet gününde adımıza bir beraat ve şefa'at vesilesi kılması yönündedir.

el-Emsal ve'l-Hikem

Ahlak, irfan ve edep sahasında bıraktığı ölümsüz eserlerle meşhur, İslam düşünce geleneğinin çok yönlü âlimi İmam Mâveridî'nin (v. 450/1058) engin müktesebatının özünü teşkil eden, hikemiyat literatürünün mümtaz çalışmalarından biri olan bu eşsiz klasik; üç yüz hadis-i şerif, üç yüz vecize ve üç yüz şiir olmak üzere toplamda dokuz yüz hikmetli sözü on tematik fasılda tasnif eder.¹

¹ Eserin mukaddimesinde, her bir fasılda otuzar adet olmak üzere toplamda üç yüz hadis-i şerif, üç yüz vecize ve üç yüz şiir nakledildiği belirtilmiştir. Ne var ki tahkikli nüshada tertip edilen numaralandırmada hadislerin 299, vecizelerin

el-Emsal ve'l-Hikem (Misaller ve Hikmetler) isimli bu müstesna eser, zahiren bir özdeyiş derlemesi gibi görünse de batınen kelamın hikmete, hikmetin ahlaka, ahlakın ise iyiliğe inkılabını öğütleyen bir terbiye rehberidir. Öfke kontrolünden ticari ahlaka, iç muhasebeden toplumsal ilişkilere kadar hayatın her alanına dokunan ve sâlikin kendi anlam arayışında nefesine daima yönelttiği “Ne yapmalı?” sorusuna çarpıcı cevaplar verilen eserde her fasıl Resûlullah’ın (sav) mübarek buyruklarıyla başlar, ariflerin özlü sözleriyle devam eder, Arap şiirinin nükteli beyitleriyle noktalılır. Böylelikle eserin muhtevası, pedagojik bir sıraya konarak didaktik bir bütünlük içerisinde takdim edilir. Bu bakımdan *el-Emsal ve'l-Hikem*, İmam Mâverdî’nin başat eseri *Edebu’d-Dünya ve’d-Din*’in damıtılıp sadeleştirilmiş, âdeta “mücerret hikmet” hâline getirilmiş biçimi olarak da okunabilir.

Neşirde Takip Edilen Usul

Tercümede, Dâru’l-Vatan (1999) yayınevinde neşredilen tahkikli baskı esas alınmıştır. Dil kullanımı cihetiyle kadim hikemiyat geleneğimizin asırlardır süregelen ilmî ve edebî üslubu muhafaza edilmeye çalışılmış; Arapça-Farsça-Osmanlıca terkid, tabir ve ıstılahlar olabildiğince asli hâliyle aktarılmış, birçoğu da bağlamsal bütünlük içerisinde şerh edilmiştir. Bu itibarla metni ruh ve estetik veçhesiyle asalete kavuşturan kadim kelimelerin kullanımından kaçınılmamıştır.

Arapça ibarenin belîğ tınısını Türkçeye yansıtabilmek adına metin üzerinde haddi aşmayacak tasarruflarda bulunulmuş; kitap-İlgili şerh ve haşiyelere müracaat etmek suretiyle- lafzından çok manasına, ibaresinden çok ifadesine itibarla tercüme edilmiştir.

301, şiirlerin ise 295 sayısında sona erdiği görülmektedir. Bununla birlikte numaralandırılan pek çok maddenin altında birden fazla hadis-i şerif, kelâm-ı kibar ve beytin iç içe geçerek cem edildiği de müşahede edilmektedir. Dolayısıyla lafızlar müstakil olarak sayıldığında asıl rakam dokuz yüzü aşımına yaklaşmaktadır. Numaralandırmadaki bu esneklik, mananın ve tematik bütünlüğün bölünmemesi adına gözetilmiş olsa gerektir.

Eserde geçen şiirlerin çevirisinde ise satırların ruhunu yansıtan özgün bir inşa yolu izlenmiş; beyitlerin ihtiva ettiği mana esas alınmış, bu mefhum yeni bir şiir hüviyetinde ve hece ölçüsüne olabildiğince riayet etmek suretiyle baştan nazma dizilmiştir.

Tercüme esnasında gönle ilham olan mütalaa ve mülahazalar, metne dair dakik bir şerh iddiası taşımaksızın “müşahadat” kabîlinden ifade edilmiş; muhakkikin dipnotlarıyla karışmaması ve okuma kolaylığının sağlanması adına ilgili ifadenin hemen altında, kutucuk içerisinde kayda geçirilmiştir.

Hatadan ari tercüme yoktur, ikaz edilmesi hâlinde ilgili kusuru tashih etmek boynumuzun borcudur. Gayret bizden, tevfiğ Allah Teâlâ’dandır.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Nihai niyazımız şudur: “*Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.*”

Amil Salih Güngören

Takdim

Rabbim! Kolaylaştır, zorlaştırma...

Gaflet uykusunda horlayan dimağları uyandıran, taş kesilmiş gönülleri rikkate getirip istikamete kavuşturan, hikmet nimetinden bahşetmek suretiyle akıl sahiplerini faziletli kılan, ulemayı cüheladan üstün tutan, veren eli alan elin fevkine taşıyan; böylelikle kulları arasında salah ve felahın yayılmasını, yaratılıştan gelen fitri huyların talimden geçirilip yüce bir ahlaka kavuşturulmasını, Âdemoğlunun hüsn-ü muamele üzere hoşça geçinip gitmesini, halkın ülfet ve muhabbetle kucaklaşmasını murat eyleyen Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd u senalar olsun. Salat u selamın ecmeli, ümmetine hidayet yolunu gösteren, şer'-i şerifi tebliğ ve tebyin eden Muhammed Mustafa'nın, O'nun âli ve ashabının üzerine olsun.

İmdi:

İhmalkâr ve gafil kimselerin rahle-i tedrisinden geçeceği, akıl sahiplerinin ibret devşireceği ilk durak, Hakîm² ve Hamid³ olan Allah Teâlâ tarafından indirilip dört bucağına da batılın asla yaşanmayacak olduğu Kur'ân-ı Kerim'dir. Zira Rabbimiz, hikmet dolu nice ibret ve misali kitabında cem eylemiş, Kur'ân'ı

² Her işi hikmet üzere olan.

³ Her türlü hamd ve senaya layık olan.

bütün mevcudatın şerhi makamına yüceltmiş; müminler için bir hidayet rehberi, rahmet vesilesi ve müjde kılmıştır. Şu durumda kula lazım gelen, Rabbinin kitabına sımsıkı sarılması, Kur'ân'ın hedef gösterdiği edeple edeplenmesi, sırlı mesaj ve misallerine kulak kesilmesidir. Nitekim Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ın sair kelimelere olan fazileti, Allah Teâlâ'nın mahlûkatına olan üstünlüğü gibidir."⁴

İbn Mesûd demiştir ki:

"Her mürebbinin edebi ile edeplenmek icap eder. Biliniz ki Allah Teâlâ'nın edebi, Kur'ân-ı Kerim'dir. Şayet nefislerde her lezzetten tatma, bütün güllerden koklama iştiağı bulunmasa idi Allah'ın kitabı her şeye kâfi gelir, ondan gayrı sarf edilecek bütün sözler ayıp karşılanırdı."⁵

Esma'î, bir bedevinin ölüm döşegindeyken oğluna şöyle vasiyet ettiğini nakletmiştir:

"Yavrucuğum! Allah Teâlâ'nın buyruklarından sakın ha yüz çevirme, şimdi sana söyleyeceklerimi de yabana atma ki muvaffak olasın. Zira hayattayken hayrını murat ettiğim gibi vefatımdan sonra da sana faydamın dokunmasını arzuluyorum. Oğlum, bil ki Allah'ın kitabından sonra en yüce ferman, Resûlullah'ın (sav) sünnetidir. Nitekim Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: 'Bana, cevâmiu'l-kelîm (az sözle çok mana ifade eden vecize serdetme) kabiliyeti bahşedildi ve hikmetin en özlü hâli benliğime nakşedildi.'⁶ Sünnet-i seniyyeyi ise ariflerin hikmetli sözleri takip eder, ardından da şairlerin veciz dizeleri gelir. Resûlullah (sav), 'Bazı şiirler hakikaten hikmetlidir.'⁷ ve 'Şüphe yok ki tesirli beyan âdeta

⁴ Hasen-ğarîb hadistir: Tirmizî, *Sevabu'l-Kur'ân*, 25/2927; Dârimî, 2/441; Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, 4/434.

⁵ *İstiâb*, s. 987-994; *Hilyetu'l-Evliya*, 1/124; *İber*, 1/33.

⁶ Zayıf hadistir: Suyûtî, *Câmiu's-Sağîr*, 42; Beyhâkî, *Şuabu'l-İman*, 2/160; Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, 1/563.

⁷ Sahih hadistir: Buhârî, Edeb, 8/42; Tirmizî, Edeb, 2847; Dârimî, 2/297; Ebû Davud, Edeb, 5010.

sihirdir.⁸ buyurmak suretiyle şiir ve beyanın ehemmiyetini gözler önüne sermiştir.”⁹

İşte bu kitabı, zikri geçen önem sırasını gözetmek suretiyle hazırladım. Evvela Efendimiz’in (sav) lafızca veciz, manaca açık hadislerini derledim, ardından da sair kelama nispetle kulağa lezzet veren hikmetli söz ve şiirleri aktardım. Toplamda üç yüz hadis-i şerif, üç yüz vecize ve üç yüz beyit nakletmiş olduğum eserimi on fasıla ayırdım. Her bir fasılda ise otuzar adet hadis, vecize ve beyit rivayet ettim. Böylelikle, muhtevasına göre tasnif etmiş olduğum nakillerin mütalaa ve iktibasını kolaylaştırmayı arzuladım.

Gayret bizden, tevfik Allah Teâlâ’dandır.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

⁸ Sahih hadistir: Buhârî, Tıbb, 7/179; Mâlik, *el-Muvatta*, Kelâm, 986; Ebû Davud, Edeb, 5007; Tirmizî, Birr, 2029.

⁹ *Nüzhetu'l-Elibbâ*, s. 100; İbn Hallikân, 3/170-176; *Şezerâtü'z-Zeheb*, 2/36.